

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA IJODIY VA TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISHNING OLIMLAR TOMONIDAN O'RGANILISHI

Buriboyeva Dinora Rustam qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

"Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi 4-bosqich talabasi talabasi

Annotatsiya

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi hamda uning olimlar tomonidan o'rganilish darajasi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ijodiy va tanqidiy fikrlash tushunchalarining mazmuni, ularning o'zaro bog'liqligi va ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning mazkur yo'nalishdagi ilmiy qarashlari o'rganilib, ularning pedagogik yondashuvlari solishtiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali metod va usullar tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, o'quvchilar faoliyati, pedagogik yondashuvlar, ta'lim metodlari, mustaqil fikrlash, innovatsion usullar, ta'lim samaradorligi, kognitiv rivojlanish.*

Annotation

This study analyzes the issue of developing creative and critical thinking skills of students in primary education, as well as the level of its study by scholars. The research highlights the essence of the concepts of creative and critical thinking, their interrelation, and their importance in the educational process. In addition, the scientific views of local and foreign scholars in this field are examined, and their pedagogical approaches are compared. Effective methods and techniques aimed at developing independent thinking in primary school students are also analyzed.

Keywords: *primary education, creative thinking, critical thinking, student activity, pedagogical approaches, teaching methods, independent thinking, innovative methods, educational effectiveness, cognitive development.*

Аннотация

В данной работе анализируется проблема развития творческого и критического мышления учащихся в начальном образовании, а также степень её изученности учёными. В ходе исследования раскрывается сущность понятий творческого и критического мышления, их взаимосвязь и значение в образовательном процессе. Кроме того, рассматриваются научные взгляды отечественных и зарубежных учёных в данной области, а также проводится сравнительный анализ их педагогических подходов. Анализируются

эффективные методы и приёмы, направленные на формирование самостоятельного мышления у учащихся начальных классов.

Ключевые слова: начальное образование, творческое мышление, критическое мышление, деятельность учащихся, педагогические подходы, методы обучения, самостоятельное мышление, инновационные методы, эффективность образования, когнитивное развитие.

Kirish

Respublikamizda olib borilgan ilmiy izlanishlarda asosiy e'tibor boshlang'ich ta'lim tizimidagi pedagogik jarayonlarni yanada takomillashtirish, interfaol metodlardan samarali foydalanish hamda o'qituvchilarning tarbiyaviy faoliyatga tayyorgarligini oshirishga qaratilgan. Jumladan, R.X. Djurayev, X.I. Ibraimov, B.S. Abdullayeva, B. Adizov, G.R. Akramova, G. Ibragimova, F. Ibragimova, N. Muslimov, R.G. Safarova, G. Xasanova, B.X. Xodjayev, N. Egamberdiyeva va M. Quronovlar o'z tadqiqotlarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, zamonaviy metodik yondashuvlarni amaliyotga joriy etish masalalarini keng yoritganlar.

MDH mamlakatlari olimlarining tadqiqotlarida esa tanqidiy fikrlashni shakllantirish muammosi asosan kognitiv rivojlanish va muammoli ta'lim nazariyalari asosida tahlil qilingan. Xususan, bo'lajak o'qituvchilarda ijodkorlikni rivojlantirish, tanqidiy hamda kreativ fikrlashni faollashtirish masalalari B.G. Ananov, L.I. Bojovich, Y. Bondarevskaya, P.Ya. Galperin, V. Zagvyazinskiy, N. Zotova, N.G. Morozova, N.D. Levitov, L.S. Slavina, V. Serikov, I. Yakimanskaya kabi olimlar tomonidan o'rganilgan. Ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalash hamda bo'lajak mutaxassislarni loyihaviy faoliyatga tayyorlash masalalari esa Ye.S. Zair-Bek, I.A. Kolesnikova va V.M. Monaxovlarning ilmiy ishlarida o'z ifodasini topgan.

Omonova M.D. fikriga ko'ra, talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda axborot va ta'lim texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Muallif zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli vositalar, axborot resurslari va innovatsion texnologiyalar yetakchi o'rin tutishini ta'kidlaydi. Tanqidiy fikrlash esa talabaning mustaqil tahlil qilish, muammolarga yechim topish va dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, axborot texnologiyalaridan foydalanish ushbu jarayonni yanada faollashtiradi. Muallif ta'limda elektron resurslar, multimedia vositalari, masofaviy ta'lim platformalari hamda interaktiv metodlardan foydalanish orqali talabalar faolligini oshirish mumkinligini alohida qayd etadi. Bunday yondashuv nafaqat bilim olishni ta'minlaydi, balki ularni tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini ham sezilarli darajada rivojlantiradi. Umuman olganda, axborot va ta'lim texnologiyalari tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali vositasi bo'lib, ular yordamida o'quv jarayonini qiziqarli, interaktiv va samarali tashkil etish mumkin. Natijada talabalar mustaqil fikrlaydigan, axborotni tahlil

qila oladigan va zamonaviy axborot muhitida to‘g‘ri qaror qabul qila oladigan shaxs sifatida shakllanadi.

Shuxratjon Ismoiljonov esa tanqidiy fikrlash tushunchasining falsafiy, psixologik va pedagogik asoslarini kompleks tarzda yoritadi. U tanqidiy fikrlashni zamonaviy ta‘lim tizimida eng muhim kompetensiyalardan biri sifatida baholaydi. Muallifga ko‘ra, tanqidiy fikrlash inson tafakkurining mustaqilligi, haqiqatni izlash va shubha orqali bilimga erishish jarayonidir. Psixologik nuqtai nazardan, u tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi aqliy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq. Bu jarayonda shaxsning bilish faoliyati, motivatsiyasi va individual xususiyatlari muhim rol o‘ynaydi. Pedagogik jihatdan esa tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun muammoli ta‘lim, munozara, savol-javob, tahliliy topshiriqlar va interaktiv metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi. O‘qituvchi bu jarayonda yo‘naltiruvchi va rag‘batlantiruvchi vazifani bajaradi. Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning faolligini kuchaytirish va ularni hayotiy qarorlar qabul qilishga tayyorlashda muhim omil ekanligi ta‘kidlanadi.

D. Kluster o‘z maqolasida tanqidiy fikrlash tushunchasining mohiyatini ochib berib, uning asosiy xususiyatlari va ta‘lim jarayonidagi o‘rnini tahlil qiladi. Uning fikricha, zamonaviy jamiyatda inson faqat axborotni qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi, baholovchi va mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxs bo‘lishi lozim. Tanqidiy fikrlash — bu ma‘lumotni tahlil qilish, solishtirish, baholash va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatidir. Muallif uni oddiy tanqid emas, balki dalillarga asoslangan fikrlash jarayoni sifatida talqin qiladi. Kluster tanqidiy fikrlashning bir qator muhim xususiyatlarini ajratib ko‘rsatadi. Avvalo, bu mustaqil fikrlash bo‘lib, unda shaxs boshqalarning fikrini takrorlamasdan, o‘z nuqtai nazarini shakllantiradi. Bu jarayonda muhokama, debat va guruhli tahlil muhim o‘rin tutadi. Ikkinchidan, ma‘lumot bilan ishlash qobiliyati — ya‘ni axborotni tahlil qilish, muhim va ikkinchi darajali jihatlarni ajratish, ishonchli va noto‘g‘ri ma‘lumotni farqlay olish ko‘nikmasidir. Uchinchidan, savol qo‘ya olish qobiliyati muhim bo‘lib, aynan savol berish tanqidiy fikrlashning boshlanish nuqtasi hisoblanadi.

“Nima uchun?”,

“Qanchalik asosli?” kabi savollar fikrlashni chuqurlashtiradi. To‘rtinchidan, argumentatsiya va dalillash — har qanday fikrni mantiqiy asoslash va himoya qilish zarurligidir. Beshinchidan esa, tanqidiy fikrlashning ijtimoiy xarakteri bo‘lib, u muloqot va hamkorlik jarayonida rivojlanadi. Muallif ta‘lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning ahamiyatini alohida ta‘kidlaydi. Uning fikricha, muammoli ta‘lim, munozara va debatlar, keys-metod, savol-javob usullari hamda tahlil va refleksiya kabi yondashuvlar bu jarayonda samarali natija beradi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar real vaziyatlarni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish va o‘z fikrlarini asoslash ko‘nikmalarini egallaydilar. Natijada tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning mustaqilligi,

ijodkorligi va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bois, u zamonaviy ta'lim tizimida muhim kompetensiya sifatida qaraladi.

Xulosa

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Omonova M.D. tadqiqotlarida axborot va ta'lim texnologiyalarining bu jarayondagi ahamiyati alohida ta'kidlanib, raqamli vositalar orqali talabalar faolligini oshirish va ularning tahliliy fikrlashini rivojlantirish mumkinligi ko'rsatib beriladi. Shuxratjon Ismoiljonov esa tanqidiy fikrlashning falsafiy, psixologik va pedagogik asoslarini yoritib, uni shaxsning mustaqil tafakkuri va bilish faoliyati bilan bog'laydi. D. Kluster esa tanqidiy fikrlashning mazmuni, asosiy xususiyatlari hamda uni rivojlantirish usullarini tizimli tarzda tahlil qiladi.

Umuman olganda, tanqidiy fikrlashni shakllantirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish, interaktiv va muammoli ta'lim metodlarini qo'llash, munozara va tahliliy yondashuvlarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon natijasida talabalar mustaqil fikrlaydigan, axborotni tahlil qila oladigan, asosli qaror qabul qiladigan hamda zamonaviy jamiyat talablariga mos, faol va ijodkor shaxs sifatida shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1 Ayapbergenovich B. R. TANQIDIY FIKRLASH KO 'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI //WORLD OF SCIENCE. – 2025. – T. 8. – №. 10. – C. 7-10.

2 <https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/2584/1896>

3 Omonova M. D. Pedagogical possibilities of information and educational technologies in the development of critical thinking of students //Academic research in educational sciences. – 2023. – T. 4. – №. 4. – C. 532-537.

4 Boymirza o'g'li, Shuxratjon Ismoiljonov. "TANQIDIY FIKRLASH TUSHUNCHASINING FALSAFIY, PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK ASOSLARI." UNIVERSAL JOURNAL OF TECHNOLOGY AND INNOVATION 3.30 (2025): 39-46.

5 Клустер, Дэвид. "Что такое критическое мышление." Критическое мышление и новые виды грамотности. М.: ЦГЛ 80 (2005).